

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Pesten.

Április' 3. 1838.

14. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Természettan. Tscherner' természettudományának II-d kötete, Bugától. — Encyclopaediai folyóirat. Tudománytár, 1837. IV. — Külföldi literatura. Köz egyházjog. Hermes' ügye. — Literaturai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Természettan.

- 61.** *Tapasztalati természettudomány (Physica). Tscherner Boldogbúl fordítva Bugát Pál által. II. kötet. Budán, a' m. kir. egyetem' betűvel. 1837. n. Srétben 188—460 l. Ára a' két kötetnek 6 kőre metszett táblával csinos borítékba fűzve 2 ft. 24 kr. cp.*

A' munka maga, Németországban köz kedvességet nyert. A' szerző, kinek célja a' természettudomány' főbb tapasztalatit, könnyű előadás által a' nagyobb publicummal is megismertetni, sőt ha lehet megkedveltetni, mindent követett el, hogy eme' dicséretes céljának minél tökéletesben feleljen meg. 'S valóban, ha a' tudományt egész kiterjedésében, minden tapasztalati 's lehozásával, képzeljük magunknak, nem lehet nem bámulnunk a' szerző' ama ritka önmegtagadását, minél fogva, mellözve a' beavatottnak legérdekesebb részeit, csupán csak azt emeli ki, mi az ő publicuma' szükségének felel meg. Érteni 's hecsülni fogja ezt, ki a' természeti tudományokkal közelebbről ismerkedett meg, ki tudja, hogy illy nemű népszerű munkák, nem

csak előadásra, hanem sokszor tartalomra nézve is végtelenül különböznek 's különbözniök kell amazoktól, mellyek a' tudomány' felebbvitelét vagy terjedelmét, 's kimerítő előadását tárgyazzák.

A' munkának, ha publicumát tekintjük, célirányosságáról, köztünk szó sem lehet. De más fontos kérdések támadnak. Először volt-e nekünk szükségünk illy könyvre, 's azután, melly sikerrel járt el a' fordító e' könyv' magyarra tételében?

Fordító előszavában, mellyel e' második kötetet nyitja meg, a' szóban levő tudománynál nemzetünknek szükségesebbet nem ismer. Rec. ebben szívesen fog kezdet azon hozzáttellel, hogy ő itt nemzet alatt nem csak a' nagy publicumot, hanem tudósainkat 's tudós intézeteinket is érti. A' természettudomány Németországban még ezelőtt néhány esztendővel majdnem kirekesztőleg a' tudósok' birtokában volt. Későbbben terjedett el a' közép osztályban 's úgy látszik, ma már befoly a' közéletbe is, de minden bizonynyal a' természetbe 's őszművészetbe. Nálunk ellenben nem csak illyen befolyásnak semmi nyo-

ma eddig nincs, de tanító intézeteinkben is, gyakran megvallani kénytetünk, hogy általában e' tudományok alig tanítanak is. Rec. e' különös 's minden esetre káros tünetemény' okait mélyebben vizsgálni itt helyén kivülinek tartja; el nem hallgathatja azonban, miképen a' vád nem kis része a' mi lelki hanyagságunkat illeti. Mert hiszi, hogy valamint külső ösztön, úgy a' míveltség' fokozatán gyakran önérték 's önkarat által is emelkedhetni. Hogy, így lévén a' dolog, leginkább oly könyvre volt szükségünk, melly kifejlődő elméknek szolgálhat táplálékul 's így életet, érzést 's akaratot önt ifjádó nemzetünk' keblébe, miután ama' külső ösztön, az anyagi jóllét, különös polgári viszonyainknál fogva, míg értelmesség köztünk jobban nem terjed el, legnagyobb részint elesik, ez oly tagadhatatlan 's következményes igazság, hogy rec. előzve bátran hiszi mondhatni, mikép „gyümölcsseiről ismerenditek meg.“ Rec. felteszi azonban, hogy azok, kik az iskolák' igazgatásába befolyanak, a' jobbat és célirányosbat látva 's megismerve, mint kell is, kiiktatják majd Horváthot és Tomcsányit idejökön túl gyakorlott jogaikból, mert ezen összemunkálkodás nélkül minden írói igyekezet a' tudományok' mezején mintegy nyomtalanul tűnik el. Úgy is a' jelen könyv szépen illik tanítási rendszerünkhöz, mi szerint a' physica' mathematicai része kisebb intézetekben a' mathesis' professora' tanítási körébe esvén, hátra marad az, mit e' könyv ritka világossággal, habár csak alapvetőben, ad. — Mind ezt előre bocsátva, rec. bátran mondhatja, hogy illy könyvre igen nagy szükségünk volt.

A' második kérdésre, melly a' fordító' nyelvét illeti, bajosabb a' felelet. Minden kifejlődő literatúrában ingatag a' nyelv' gyakorlata 's kétfelé szakad a' nyelvtudósok' seregé. Az egyik felekezet eszméleti uton indulva alkot nyelvet, néha a' megállapított szokás ellen is, kivált ha úgy találja, hogy, az egyes szokás közönségesebb szabályokkal ellentétben áll; a' másik makaesúl ragaszkodik a' historiaihoz, eltérést és újítást nem tűrve. Rec. legjobb 's legtökéletesebb nyelvnek vallja azt, melly minden fogalom' 's viszony' kitételére külön és csak egy szóval bír, melly egyszerű fogalmakat egyszerű, összetett 's lehozottakat a' szerint összetett 's

hajlított szavakkal tesz ki. Minél fogva az illy nyelv szemlátomást valódi képe volna a' gondolkodó észnek, 's ennek, feltéve hogy az egyszerű fogalmak 's viszonyok mind ki vannak találva, mozgásiban határt 's korlátot nem szabhatna. Másfelül pedig meg kell valania, miképen az érintett fogalmak 's viszonyok még nincsenek tisztába hozva, a' mint-hogy philosophiánk is, mellyen szükségképen alapulnak, napról napra új alakot nyer; minek következtében akkor sem járhatnánk el biztosan, ha íróasztalunknál ülve, egészen új nyelvet akarnánk alkotni. Látjuk nagyon e' rendszer 's egység utáni törekvést mindenhol és mindenkor, a' legdurvább századokban úgy, mint philosophiai időnkben, a' legmíveletlenebb nemzeteknél nem kevésbbé mint a' legpallérozottabbaknál, a' nélkül hogy tetemesb megközelítéseket vehetnénk észre. Látjuk, miképen legnagyobb dicséretet aratnak, nem kik a' nyelvet eredeti 's egyedül észszerinti, de talán soha meg nem közelítendő, rendszerére 's egységére törekedtek visszavinni, hanem kik új fogalmak' kitételében azokat választották, mellyek a' nyelv' egyes szokásaival leginkább egyezének meg. Ezen szempontból indulva, melly csak úgy helyes, ha lelki lomhaságunk sebesebb mozgást nem enged, fordító' némelly újításait merészebbeknek mondhatni. A' mi az idegen szavakat illeti, mellyek' felvételére Europa' míveltebb nyelvei oly alkalmasok, rec. is azt hiszi, hogy úgy a' mint vannak, kivált ha a' szótagok mint némelly gondatlanabb írónktól, ott is hol nem kell, megnyújtatnak, szép nyelvünkkel soha egygyé nem lehetnek; de úgy találja, hogy más nemzeteknél nem nyertek minden változás nélkül polgárjogot, 's hogy nálunk is sok idegen szó honosodott meg, miután egyik részétől megfosztatott vagy változást szenvedett, mint a' következők: czél, finom, rím, vers stb. úgy, hogy a' fő dolog azon változtatások' kitalálásában látszik alani, mellyek a' külföldi elemet legalkalmasban elborítják.

Ezt előre bocsátván, menjünk által fordító' némelly egyes kitételeire:

Á z b a r c s a: Infusionsthierchen. A' szó' származtatása ez: **Áz(ik)**, **Bar(om)** és a' kicsinyítő képző: **csa**, **cse**. Minthogy a' dologról teljes fogalmunk még nincs, betű szerint kénytetetünk fordítani. Fordító, mint mások is

az ige' legrövidebb hajlítási esetét veszi törzsökül (az ik-eseknél az ik-et mellőzve) lehetőleg azon okból, mert valamint a' napkeleti nyelvekben, úgy a' miénkben is, ez eset néha a' rokon főnév' formája is egyszersmind. Bar neki = állat, Thier. Hogy barom mást tesz, kiki tudja.

Bökölő: Scorpio (mivel farkával bökö és ennek következtében öl). Bökölő a' lándzsa, a' tör is stb. Illyeneket azonban nem ritkán a' legmíveltebb nyelvekben is találunk.

Csillagkép: Constellatio, Sternbild. Meg van már a' csillagzat, kivéven, ha ezt csupán az állatkör' (fordítónál következtetesen: barkör) jegyeiről vesszük, mire semmi szükség.

Csillagösme: Astrognosia. Nem sokkal hosszabb a' csillagismeret, és csillagismerés.

Deléj: Magnes. Ford. a' 247. l. ezt mondja: „Honi nyelvünkön azért nevezzük a' mágnesset (melly nem a' mi szavunk) deléjnek, mivel azon különös tulajdonnal bír, hogy egyik sarkával délnek, a' másikkal pedig éjszakkal fordul; honnét a' deléj szó dél és éjszak szó' gyökeiből állott össze, a' dél szót a' jobb hangzás végett rövidítvén meg, mire annál nagyobb jogunk volt, hogy a' dél szó a' származékokban megrövidedik.“ — Mi a' mágnessé magában? nem tudjuk, főtulajdonságát ellenben mindnyájan ismerjük. Ha az összetétel' közelebb 's általánosabb szabályát nézzük, deléj annyi mint: a' dél' éje = meridiei septemtrio vagy nox. E' szabályt követé ford. legmerészebb összetételeiben is, millyenek a' már említett ázbarcsa, barkör, stb. A' görög 's deák magnes magnesiait tesz, 's a' dolgot magát épen nem fejezi ki.

Esettehátlat, Hasontehátlat: Analogia. E' szó teháttlani szokatlan, de nem rossz. Értelme ez: inferre, schliessen; hasontehátlat mint hasonzeny, stb. Feltéve, hogy a' teháttlat áll, rec. különbséget tenne az esettehátlat (inductio) és hasontehátlat (analogia) közt. Az első egyes esetekről minden lehetőre, a' másik egyik rész' hasonlóságáról az egészre teháttl.

Év, foros: Tropisches Jahr. A' foros a' forog' gyökéből van származtatva. Rec. úgy hiszi, hogy a' föld tengelye körül forog, a' nap körül pedig kereng. Ennél fogva vol-

na kerengőév = tropisches Jahr, mint írásztal, varrótü stb.

Forkör: Wendekreis. Következtetlenség. Ha for annyi mint revolutio, Umlauf, nem tehet egyszersmind elhajlás' (declinatio) változtatását is.

Habozások: Perturbationes. Meg van már a' háborgás és háborgatás.

Hang, kettőztetett: Combinationston. A' kitétel nem elég szoros. A' Combinationston inkább csatlakozó hang, mert a' főhanghoz csatlakozik.

Hurcz: Schweif (des Cometen).

Ímám, berzes ímám: Electriche Indifferenz. Mi ez az ímám?

Kétköztség: Interferenz. Az angol szó interfere; 's (e' tünemény' feltalálója angol volt) annyit tesz, mint összekoczczeni, bele elegyedni. A' tünemény egynemű sugarak' találkozásából áll, tehát inkább sugártalálkozás.

Kettes(hang): Septime. Miért?

Külöm: Vorzug!

Leb: Meteor. A' mi lebeg, mozog. Innen van levegő is, mert csak mozgás által észrevehető.

Nész, („nézesznek kellett volna lenni, de a' nézeszből van összehúzza“): Perspectiv. Gyanítható, hogy inkább nézeszköznek kellett volna lenni. De nem fér össze a' mindjárt reá következő nésztan: die Perspective.

Pat (?): Spathum.

Rán, elhajló v. elhajlási: Declinations-Compass. „Ránnak nevezzük, mert az éjszak és dél' irányát mutatja; melly szó az irány szóból, az erényből alakított rény szó után, készített, egyszersmind a' rándulni, rángani szók rán gyökét is értvén, mivel ezen eszköz sarkaival bizonyos irányok felé rándul, ráng.“ De ekkor a' mágnesséle ránnak nevezni, mert e' bizonyos irány felé rándulás nem kizáró tulajdona a' compassnak.

Részmozgony: Theilmaschine. Inkább osztó mozgony, ha csakugyan meg kell tartani a' mozgonyt.

Rozsdainga: Rostpendel. Itt Rost nem rozsdá, hanem rostély.

Sugár, haladó: Radius vector. Talán: vezető sugár.

Tapal: („mintegy tapodásnak alja“): Nadir, Fuszpunkt.

Igen nevezetesek a' következő, legnagyobb részint mathematicai, kitételek: Biztan: Mathesis. Elmély: Philosophia („összszehúzva az elm-ével m-ély-kedni-ből“). Csapongó: Cometa. Erőközegeyeneglet: Virium parallelogrammum. Fekmentes, fekirányos: Horizontalis. Harmaglat: Triangulum. Hatal, hatalom: Potentia (math. ért.). Körkör: Ellipsis. Közegyeneg: Parallelogrammum. Kúpoldal: Parabolicus. Lantcsillag: Leyer, e' helyett Lantcsillagzat. Merike: Meniscus „mert meritni lehetne.“ Moztan: Mechanica. Térime: Volumen. Tevet: Factum. Tükör, kúpszeges: Hyperbolischer Spiegel. Válkony („válakból van készítve, melly téglát teszen“): Parallelepipedon. —

A' fő bolygók' neveit így adja fordító:

Mercurius	Hírnök,
Venus	Hölgy,
Tellus	Föld,
Mars	Hős,
Jupiter	Égúr,
Saturnus	Övönöz,
Uranus	Végör,

Illy néha merészebb kitételeket kivéve, a' műnyelv általában világos, szabatos, összefüggő; az előadás legnagyobb részint tiszta és folyó. De a' legmerészebbekhez is könnyen hozza szokik az olvasó, ha kedve van a' dologgal megbarátkozni, mi hogy minél többekkel történjék, rec.' egyik leghőbb óhajta.

60.

Encyclopaediai folyóirat.

62. Tudománytár. Közrebocsátja a' m. tudós társaság. Uj folyam, első év. Második kötet, második füzet. 1837. Budán, a' m. k. egy. bet. n. 8r. Értekező rész: 171—323 lap; literaturai rész, 387—493 l. (négy illy darab' ára 4 ft. v. linen 6 ft. cp.).

Igérletünkhöz képest, legközelebb adandjuk az értekező szakasz' részletes ismertetését: itt a' literaturaiét fejezzük be. A' minap megkezdett Orosz literaturának (Figy. 144. szelet) berekesztése adatik. Ebben egy tengeri regény említetik, angol és franczia példányok után; egy népdalgyűjtemény, melly Kis- és Vörös-Oroszország' dalait foglalja magában, 's mondatik, hogy e' népi dalok a' nagy-oroszországiak által lassanként kizso-

rítatnak, úgy hogy már csak Podolia 's Volhyniában élnek. Oszlanak történeti, menyekzői 's szerelmi énekekre: amazok közül a' legrégebbek a' XVII. százból valók. A' fordítók jobbára francziából dolgoztak, most néméből is, jól rosszúl választva. Wachler' ismeretes literaturai kézikönyvének első kötelete jelent most meg — 's hogy már ilyen is kell a' moszkáknak, becsületjökre válik. A' historiára nézőleg, egy pár régebb krónika látott világot, 's Ustrialow szpétervári prof.' orosz története, melly már nem csak az orosz birodalom', hanem az orosz nép' történeteit is adja. Nadeschdin prof. az orosz történetek' íróiról értekezett, 's ezek közt dicséri Bayer, Müller és Schlöztzert (ezt Nestor' túlbecsléséről vádolja), Karamsint előadási tekintetben, 's mint útmutatót, Polevoit mint elfogulatlan gondolkodó főt. 'S kikél azon újabbak ellen, kik a' Nestor előtti négy századot kitörölnék a' historiából.

A' critica i vázlatok először is nyolcz, többnyire classica i becsű historiai munkát ismertetnek, kétféle czím alá sorozva: történetírás és történettudomány (e' szavak mást és mást tehetnek, ha eredetökre visszamegyünk, de alkalmazásokra nézve itt el nem tud ref. igazodni). Hármát, u. m. Schlosser' remek munkáját a' mult század' történeteiről, Wachsmuth' europai erkölcs-történetét és Klübertől az új Görögország' historiáját, olvasóink még tavali első félévi Figyelmezőnk' 2. 3. és 22. számaiból ismerik némileg. Nagy fontosságú Capefigue' „Histoire de la réformé, de la ligue et du régne de Henry IV. Par. 1835. 8 k.“ munkájának, bár rövid ismertetése. Francziaországban a' történeti tanulmányok tizenöt év óta élénk fejlődést mutatnak, örvendetes jeléül egy jobb jövődö' lehetőségnek — mint ref. megjegyzi — „mert hol még a' komoly, hív 's szabad historiai vizsgálatnak 's szabad kinyilatkozásnak útja nyitva áll, nincs ok a' csüggedésre“; 's mióta Thierry e' szellemet leveleivel (lettres sur l'histoire de France) fölgerjeszté, nem mult év, melly uj források' fölfedezése vagy ismertek' használásával a' franczia literaturát nem gazdagítá. A' legszaporább írók közé, e' pályán, Capefigue tartozik, mint ki tíz év alatt, egyebeken kívül, harmincz kötetet írt, historiai tartalmút. Szorosan tekintve, e' munkák a' szerzőről levő közvéleménynek nem felelnek

meg: de emeli becsőket szerző' körülményeinek szerencsés szövődése. Ő ismeri a' XVI. és XVII. századbéli minden ide tartozó francia 's latin iratokat, a' gúny- és magasztaló verseket, réz- és fametszeteket, mellyek a' percz' indulatait olly híven tüntetik ki; 's előtte megnyíltak, levéltárnoki útiban, Francia- és Spanyolország' és Florenz' levéltárai. De ő roppant készülteit nem elég nyugalommal dolgozta fel, 's annyira hirtelenkedék, hogy még előadása is, távol a' francia illy nemű munkák' külső tökélyétől, közönségesnek mondathatik. Figyelmet érdemlök a' rec. e' sorai: „Általában dicsérnünk kell Capefigue' oppositíóját azon philosophiai bánásmód ellen, mellynél fogva az elmúlt korok' története egy későbbi, egészen különemű időszak' nézetei után bíraltatnak meg, a' helyett hogy a' korok' teljesülését (?) az ön idejőkbeli szükségek 's eszmék szerint magyaráznók. Egyetemi nézetei helylyel helylyel igen világosak 's az életből merítvék. Akármit mondjunk: minden idő' politicai életében bizonyos lényeges perczenetek fordulnak elő, mellyeket csak az tud valódilag méltatni, ki hatását az életben tapasztalá. A' historiában fő dolog kivált azon arány' helyes kitüntetése, mellyben az egyének' (egyedek' vagyis individuumok') szabad munkássága 's a' politicai elemek' és viszonyok' kintető (olv. kénytető) hatalma, a' történetekhez állanak. A' „hogya" és „mi", fő perczeneteiben, az előjáró történetek' ellenállhatlan befolyása által határozottatik meg.“ Egyébiránt rec. szerint a' szerző a' franciaországi reformatioi küzdelmeket fonákul tekinti nemesség és polgárság közti vitáknak. Ez is, az is mind két részen igen egyformán állt; hanem valának azok némelly nagy családok' vitái, kik a' becsületvagy' pályáján versenyeztek egymással, millyen a' Bourbon-ház 's még inkább a' Chatillonék valának, kik a' reformatio' szellemi 's anyagi hatalmában keresének szövetségést a' lotharingi család' francia ága ellen. 'S e' családokhoz szövetkezett aztán a' nemesség is úgy, mint összeköttetései 's érdeke épen magokkal hozák. IV. Henriket szigorúan ítéli szerző, a' mi helyes, de igazságtalan ellene, midőn országglásától még a' népszerűséget is megtagadja. A' nevezetes Bertalanéjt Mackintosh és Raumerrel együtt

nem hideg politicai számítás' szüleményének, hanem egy, különféle hatások és viszonthatások által előkészített 's egy rendkívüli veszélyes perczenben rögtön megérlelt catastrophanak tekinti. — Vaughan Róbert' Stuart-ház' uralkodása' történeteinek (Memorials of the Stuart Dynasty. London, 1831. 2. k.) ismertetésében érdekeltetik azon, most közönséges összehasonlítása az angol és francia forradalomnak, melly lefolyásában hasonlíta ugyan, mert a' korlátlan monarchiát itt is, ott is republica, ezt katonai zsarnokság Cronwell és Napoleon — majd restauratio követte II. Károly és XVIII. Lajos alatt, 's ezt III. Vilmos és Lajos-Fülöp által alkotmányos monarchia: de eredetök különböző, mert Franciaországban az pusztán polgári szabadságot irányzott, midőn a' britteknél a' vallási szabadság vala egyszersmind a' polgárinak is élesztője, 's a' Stuart-ház, mint a' catholicismus' és korlátlan fejedelmi hatalom' képviselője veszté el kir. székét. 'S szerző leginkább a' vallási pártok' befolyását a' mindkét szabadság' kifejlődésére igyekszik kitüntetni. — Egy bővebb czikkely a' harlem-mainzi vitát tárgyzza a' könyvnyomtatás' feltalálása' ügyében, név szerint Schaab, Scheltema és Wetter' ebbeli legújabb irataik' fonalán (Die Geschichte der Buchdruckerkunst durch Johann Gensfleisch, genannt Gutenberg zu Mainz, von C. A. Schaab. Mainz 1830—1. 2 k. Ennek bírálata Scheltema által. Amsterdam, 1833. Kritische Gesichte der Erfindung d. Buchdruckerkunst durch J. Gutenberg zu Mainz, von J. Wetter. Mainz. 1836). A' kérdés most sincs eldöntve, mert minden eddigi vitatói, 's a' legújabbak is, nem annyira az igazságot, mint előre feltett vélemény' 's egyes városok' becsülete' védelmét vevék czélul. Egyébiránt sum cuique. Az eddigi vizsgálatok után a' németalföldieké az elsőbbség, a' mennyiben ők már 1440 előtt nyomtattak xylographált iskola-, imádságos és képes könyveket — 's ki hinné, hogy ők ne próbálgatták volna a' nyomtatást szétszedhető betűkkel is? 's hogy Gutenberg egy fertály század múlva, minden más, fokkonkénti haladások' segédelme nélkül, maga találta volna fel hirtelen a' tündérmesterséget? Sőt öntögette amott Koster is a' maga betűit; de az első sikeres és következetes lépések csakugyan Mainzban tétettek, itt nyomtatott rájuk a' bevégezési pecsét, itt oldat-

tak fel a' legnehezebb e' tárgybeli feladások, úgy, hogy a' könyvnyomtatás' elkészése és terjesztése' fénypontját csakuqyan itt tisztelhetni.

A' neveléstudomány czikkelyben dicsértetik, Hoffmeister Károly' e' nevezetes munkája: *Romeo, oder Erziehung und Gemeingeist, aus den Papieren eines nach America ausgewanderten Lehrers. Essen, 1834.* 3 k.; paedagogiai regény, melly a' legnyomósabb tudomány' elveit mintegy az élet' tarka fordulatához csatolva nyújtja. Lángoló hon-szeretet leheli azt által, gazdag tapasztalás rakta le abba kincseit, bölcs nézeteket az életről, emberi szellemről és nevelésről, értekező, vitakazó vagy beszélgető formában. Mi az iskolai szerkezetet illeti, egy népszerű ember- és polgármivelés' eszképe állítatik fel, mellyben nem annyira régi's új nyelvek, mint természet-, mennyiségtudomány, történet, anyanyelv, lélek- és testtudomány a' bölcselkedéssel egyetemben, mint a' műveltség' leghathatósabb eszközei uralkodjanak, illő tekintettel a' művelési lép-csökre, a' gyermek 's ifjukur' kívánati 's foghatóságira. — Fischer Gottlob (*Die falschen Erwartungen von der Wirksamkeit der Volksschulen. Eisleben, 1835*) az iskolai tanítás' elégtelenségére figyelmeztet ott, hol az, erkölcsi neveléssel nem párosul, 's így van főkép a' szegény, 's nem ritkán gonosz erkölcsi szülőknél. Ezeknek gyermekeire, u. mond, a' jelen iskolai rendszer mellett az ész- és szívnevelésre csekély vagy semmi a' befolyás. Állítatnának fel tehát ügyefogyott 's erkölcs-telen szülők' gyermekei' számára köz nevelő intézetek, mellyekben ezen, a' szerencsétlenség' sorvasztó karjai közé dőlhető ártatlanok, nemzöiktől elkülönözve, jó erkölcsi, munkás, szabályos, szóval józan szorgalmas élethez szoknának, 's belőlök ügyes, szorgalmas és erkölcsös kézművesek és cselédek lennének. — Herbart (*Umrisse paedagogischer Vorlesungen. Göttingen, 1835*) a' lélektanra építé neveléstudományát, de tapasztalati készülettel és iránynyal. Dicsértetik. — Heinsius Tivador (*Verhaeltniss der Moralitaet zur Intelligenz in der Paedagogik unserer Zeit. Glogau, 1835*) a' negyven évi iskolai férfiu is úgy látja, hogy az értelmi műveltség az erkölcsi elébe rugtatott. Ő ez észrevétellel nem az értelmességet kívánja vádol-

ni, de hathatósan emlékeztet, miképen az ész az erkölcsi erő' együtt-munkálkodására annyira szorúl, hogy e' nélkül az emberiségre üdvösséget nem áraszthat. 'S ez együtt-munkálkodást csupan és egyedül csak józanon szabályzott házi erkölcsi nevelés szerezheti meg. Élénken rajzolja szerző a' szülők' elfogultságát, 's azon egykedvüséget, mellyel a' gyermekben mutatkozó fejlődéseket, érzelmi ébredéseket, kitéréseket tekintjük. A' statustól ő nem közvetlen hozzájárulást kíván, hanem közvetet, t. i. gondoskodást, hogy a' házi nevelés czélszerűn és minél sikeresebb eszközökkel elősegítve üzethessék, a' miért a) állítsa fel a' status a' helyes és józanul szabályzott erkölcsi házi nevelés' eszképet a' maga méltóságában (?), eszközléséhez pedig bizonyos polgári érdekeket kössön; b) szegény vagy erkölcselen szülők' gyermekeinek ingyenes isko'ák állítassanak; c) azon legyen a' status, hogy mindennemű belső 's külső elrendelését, intézvényeit és hathatóságát, az erkölcsiséggel és észjoggal minél tisztább összehangzásba helyezze.

A' philosophiai szakaszban Suabedissen' metaphysicája (*Die Grundzüge d. M. Marburg, 1836*) után, melly semmi különösebb figyelmet nem érdemel, Brandis' jeles kézikönyvét: *Handbuch der Geschichte d. griechisch-röm. Philosophie. Berlin, 1835.* 1-ső k., melly a' második füzetben (132 l.) fájdalomunkra csak említve vala, akkor nyilatkoztatott ohajtásunkhoz képest (*Figy. 1837. II. 290. sz.*) itt érdemleg találjuk megismertetve. Felülmúlja az, a' bíráló szerint, hason czélú 's terjedelmű elődeit, az adatok' alapos ismeretével, az előforduló tünemények' eszes, hasonlító criticájával, 's a' kútfők' használásában kimutatott terjedelmes nyelvészti tudományossággal és körültekintéssel; 's így munkát ada, mellyet ezentúl a' philosophia' historiaja' körében a' vizsgáló nem nélkülözhet. Bíráló azt ohajtaná még, hogy a' szerző, bizonyos rendszerhez állván, egy ilyennek szempontjából tartaná szemléjét; 's erre nézve ezt mondja: „Időnkben valahára az iránt tisztában kellene lennünk, hogy a' philosophia' álláspontján lehetetlen állanunk (?) ha egy bizonyos rendszerhez nem tartozunk; 's hogy illy álláspont nélkül ítéleteink, a' különböző philosophiai vélemények' meghatáro-

zásában, okvetetlenül határozatlanságba kerülnek.“ 'S itt visszaemlékezünk azon szavakra, miket felebb, hol Capefigue' historiai irányáról tétetett említés, a' polgári történetek' előadásáról mondatott. Itt is, ott is, historiáról van szó, 's midőn csak a' tárgy más, az elvnek, úgy hiszem, egynek kell lenni. Mint a' philosophia' fejlődését, úgy a' polgári történetekét is tehát egy bizonyos állásponttól kell tekinteni, de — 's ez dönti el — „a' korábbi philosophiát csak a' legújabb szerint lehet bírálni, mely mérték egyoldalúságra nem vezethet, ha a' régi philosophiát egyszersmind mint önkorá' szüleményét tekintjük és méltatjuk.“ A' két szabály csak együtt jó. — Érdekes Stekling' aestheticája (Die Kallologie oder die Lehre vom Schönen, aus einem Principe vollstaendig entwickelt. Göschen, 1835), mely a' szépnék eddigi meghatározásai' egybeállításával kezdi. A' huszonhárom határozat közül egy sem áll, vagy hiányosak, vagy érthetetlenek, 's így egy sem olyan, hogy belőle akár a' természet', akár a' mesterség' műveit érteni, magyarázni lehessen. 'S ilyen a' szerzőé — mert ő is próbálkozik, 's pedig aprioristicus úton. Szerinte a' szépség a' szabadsággal egy, 's úgy magyarázható mint „az egység' 's nem-egység' egymásban létele (megbénítése, Verinnigung).“ Minél többen fogják a' bölcsek' kövét ez úton keresni, annál bővebben bizonyuland be, hogy azt így nem lehet. Figyelmet azonban a' szépségnek tapasztalati leírásában még mindig érdemel Aristoteles' nézete, mi szerint a' természet tüzetik ki a' szép' typusának — de ez nem fogalom, 's nem általános fogalom; Malespináé: a' szépség egység, különfeleség és illedelemben áll; továbbá a' Crousaz és Diderot' definitióikban is eléforduló arány és rend' eszméi; a' Burkeé: azon tulajdonság, mely által szeretetet (örömet vágyódás nélkül) vagy ehhez hasonló szenvedelmet gerjeszt; de főleg Kanté: A' szép, fogalom, cél, képzelet 's érdek nélkül tetszik, egyedül a' tárgynak érzelmi tehetségünkre való rávitele által. Ebben van legtöbb való; de e' szerint sem lehet a' szépnék fogalmát construálnunk.

A' statistikai szakaszban Mac Culloch' Angliájából (A statistical account of the british empire. London, 1837. 2 k.) kö-

zöltetnek a' főbb adatok. Nem írjuk azokat itt által, mert Athenaeumunk nem sokára külön cikket szánand Angliának.

Következik az Institut Français' ülései' tudományos tárgyainak folytatólagos előadása 1837. febr. 27. — mart. 27-ig; a' bibliographia, mely húsz jelesebb külföldi munkát vezet előnkbe; a' biographia 37 cikkelyvel; a' m. academia' dolgai m. é. sept. 14-től az év' végéig, 's ezek közt, amerikai D. Mease' levele a' társasághoz *) a' pensylvanai bünhesztő rendszer' ügyében, mely fő fontosságu tárggyal a' magyar közönség a' Tudománytár' IV-d. kötetéből ismerkedett meg. Legyen szabad olvasóinkat a' két helyre utasítani, 's az erkölcsi és közbátorsági tekintetben együtt véve páratlan fontosságu tárgyat itt is szívökre kötnünk! Következik még az 1833-ki magyar bibliographia, a' szerkesztő által a' társaságtól vele közlött, fájdalom még hiányos adatok után, helyes rendben, dolgozva. Az osztály-sorú tábla szerint azon évben összesen 313 könyv jelent meg nálunk, kilencz nyelven, tizenkilencz osztályi, 's köztök 181 magyar; legtöbbet az orvosi (36), szépliteraturai (35), vallási (27), és történeti osztály (13) mutata fel; folyóirat 15, kalendárium 14 hozatik fel.

Itt vesszük még azon négy szállítványra szóló literaturai mutatót, melyek az értekező rész' nyalábaiól elválasztva, e' külön czim alatt: „Tudománytár. Közre bocsátja a' m. t. t. Literatura, szerkezteti Almási Balogh Pál. Első kötet, 1837“ egy 493 lapnyi elég tetemes — de a' mi több, igen gazdag tartalmú 's legnemesebb tudomány-érdekkü kötetet tesznek. **18.**

Egyházi közjog.

63. Die Wahrheit in der Hermes'schen Sache zwischen der katholisch-theologischen Facultät zu Bonn, und dem Herrn Erzbischof von Cöln, Darmstadt, bei C. W. Lesks. 1837. IV. und, 56. l. 8.

A' könyv' czimén említett ügy, egyházi jogi tekintetben, különösen a' catholicus püspököknek a' protestans uralkodókhózi viszonyára nézve saját fontossággal bír, 's a' jelen kis könyvben csupán ez oldalról van előadva, még pedig igen kielégítőleg; egyszers-

*) A' levél' 5. sorában érdemesek helyett olv. érdekesekek.

mind illedelmes, csendes 's méltósággal teljes módon. 1-ször az ügy' factumát, 2-szor vitáját fogjuk előbeszélni, végre saját ítéletünket kimondani.

Pályáját az elhalt Hermes Münsterben kezdte mint tanító 's író, és ott minden papi hivatal viselő' rendkívüli, számos tanítványinak pedig még nagyobb bizodalmaival élt. Az ő bevezetése a' philosophiai dogmaticába Münsterben censura után kinyomatott. Senki ez ellen nem szólt, még a' mostani kölni érsek Droste-Vischering sem, ki akkor Münsterben fontos egyházi hivatalokban állott. Sőt a' münsteri püspöki szék' megürültével a' dioecesis mint generalis vicarius igazgatóván, 1820. febr. 18. minden tanulóknak megtiltotta a' hittudomány' akármí ágának másutt mint Münsterben, hol Hermes még oktató volt, különös engedelmé nélküli hallgathatóságát. (A' szerző azt gyanítja, hogy e' tilalom a' bonni új egyetem ellen volt irányozva, mert minden ide menni akaró' kérelme tagadólág utasított vissza). Azon pörben pedig, mellybe a' generalis vicarius ezért a' kormányval elegyült, legkisebb kétséget sem támasztott Hermes' igazhitisége ellen.

Majd Hermes a' bonni egyetemhez hívatván, itt 1820. nyárban lépett föl, 's kitünő tetszést nyervén, majd a' püspöki egyház káptalantagjává nevezetett. Irigyei lettek, 's kis surlódásai más oktatókkal, a' nélkül még is, hogy igazhitisége kétségbe hozatnék. Hanem a' jelen évtized' első esztendeiben Hermes' tudományának alattomos gyanúba hozása kezdődött különböző pontokból, 's egyben különös fontosságot nyert. A' történet' ezen részét a' közönség előtt feltárni még nincs ideje. Ezen munkálat' eredménye lett a' pápának 1835. september' 26. költ brevéje, mellyet a' szerző a' 49-d. lapon mint mellékíratot eredeti deák nyelven nyomatott le. Ebben mondja a' szent atya hogy „Hermes ex constanti et fere communi per Germaniam fama“ a' hit' megvesztegetői közé van számálva, 's neki e' dolog „ex plurium Germaniae theologorum sacrorumque ecclesiae pastorum denunciationibus, reclamationibus, et ex postulationibus“ fülébe jött. Ezért Hermes' könyveit, jelesen annak „a' ker. catholica hittudományba bevezetését“ (2 kötet, Münster, 1819 's 1829) 's annak ker. catholica hittudományát, mellyet Hermes' halála után Achter-

feldt adott ki (1. kötet, Münster. 1834) németül értő hittudósoknak, az ezen könyvekben levő legnevezetesebb helyeknek deákra fordítása végett átadta, ezen excerptát más hittudósoknak megítélés végett megküldötte, kik mindnyájan azt ítélték, hogy ezen helyekben hamis tanok foglaltatnak. Ezért ő az egész ügyet vizsgálat végett a' bíbornokoknak „in tota republica christiana inquisitoribus generalibus“ általadta, kik mindnyájan azt ítélték, hogy azokban tömérdek hamis tan foglaltatik, jelesen a' hit' természete, ennek szabálya, a' sz. irás, traditio, kijelentés, az egyház' magisteriuma, motiva credibilitatis, az isten' létét bizonyító erősségek, 's annak tulajdonságai, az isteni kegyelem, megjutalmazás, ártatlan állapot, eredendő bűn, 's az embernek eset utáni erői felett. Ő tehát Hermes' említett könyveit megtiltotta, 's a' tiltott könyvek' jegyzékébe írta, 's most minden püspököt felszólít ezen könyvnek az iskolákból eltávolztatására. Ezen breve' hirdetése Péter' templomának, a' pápai cancellaria' ajtaira, 's a' curiában in monte cicatorio, ac in acie campi flore kiszégezése által történt meg. A' breve a' német püspökökhöz hivatalosan soha sem küldetett meg. Az nem áll, mi a' hannoverai 's Allgemeine Zeitungban van, hogy t. i. a' breve juniushan vagy juliushan jelent meg, 's az érsek gróf Spiegelnek halála után érkezett volna Kölnbe. October' 14-én jöttek oda az első nyomtatott példányok; de hivatalos úton a' káptalan semmi értesítést nem vett, 's azt generalis vicarius Hülse sem nem hirdette ki, sem Bonnba a' hittudományi karnak meg nem küldötte. Szintolly valótlán az is, hogy erre a' Hermes' könyvei fölötti tanítások bezárattak volna. A' porosz kormány nemtudólág vette a' brevét, hanem a' bonni catholica kart figyelmeztette mind annak elkerülésére, a' mi azt gyaníthatná, hogy ő a' pápának a' Hermes' írásai fölötti ítéletét elősmerni nem akarja. A' tanítók ehhez szabták magokat, Hermes' írásai, mint eddig szokás volt, a' tanításokon többé nem említettek, nem ajánlottak.

Ez alatt az előbbi münsteri generalis vicarius Droste-Vischering 1836. nyáron kölni érsek lett. Hermes' ellenségei új reményt szívtak. Mégis a' cath. kar által Bonnbán 1835-d. eszt. telében tartandó tanítások' jegy-

zéke, melyet az egyetem' curatora az érseknek megküldött, minden megrovás nélkül jött vissza. Először 1837-d. januárban öltött a' dolog más alakot. A' convictorium' több alumnusai fölviázójoknak Achterfeldt professornak kijelentették, hogy nekik némely leczkéket többé hallgatni nem szabad, 's hivatkoztak az érsek' parancsára, mely velök részint egyenesen a' gyónószékben, részint közvetve más tanuló által, a' főpapa' a' gyónás' alkalmával tett megbizásánál fogva közöltetett. Egyszersmind bonni tartományi dékánhoz intézett rendeletében kijelentette az érsek, hogy a' pápa' brevét, bár ez sajátképe nem hirdettetett ki, meg kell tartani. Majd midőn az egyetem' curatora 1837. nyáron a' cath. kar által tartandó tanítások' jegyzékét az érsek elébe terjesztette: nem vetette el ugyan egyenesen azon oktatóknak tanításait, kik mint a' boldogult Hermes' barátai 's tanítványi ismeretesek valának, hanem némelyeknél illy megrovást tett: „ő addig nem nyilatkozhatik, míg azon könyvek, melyek szerint tanítandnak, ki nem jeleltetnek“; másoknál pedig ezt: „neki nincs kifogása, csak a' tanítás az legyen a' mit jelent“; hanem egy oktató' tanításait (szerző nem nevezi meg) egyenesen elvetette, mivel az a' sz. irással nem mindig azon tisztelettel 's a' dogmával egybehangzással bánik, mint kellene. Minthogy értekezésre semmi idő nem volt, a' királyi kormány a' tanítások' jegyzékének kinyomatását megrendelte. Ekkor az érsek több tanulóhoz irt; „hogy ő csak Klee 's Walter' oktatók' tanításait hagyta helyben, csak ezeket szabad hallgatniok.“ Midőn tehát szokás szerint a' convictorium' minden alumnusának meg akarta volna a' kar azon tanításokat határozni, melyeket a' nyári félévben hallgassanak, ha az intézetben maradni kívánnak: többnyire mind kiléptek. A' hermesianismusról többé szó sem volt; csak arra volt irányozva az egész dolog, hogy az érsek' tekintete feltartassék, azaz, egy olly tett hajtassék végre, mely a' cath. hittudományi kart, jövődöre egészen ő alá rendezze. A' cél az, kényszeríteni a' cath. oktatókat, hivatalaik' elhagyására, 's ugyanez az, mit az aschaffenburgi cath. Kirchen Zeitungban (1837. 47. sz.) egy kölni cikkely világosan kíván.

Ime a' factum, a' mennyiben az, ezen

írásban foglaltatik. Most a' szerző a' Hermes' követői ellen tett menetelnek helytelenségét következőkben igyekezik megmutatni. Egy egész osztály' szemeiben eleitől fogva nagy bűn volt az, hogy Hermes és tanítványai az ország' kormányával egyetértésben voltak, 's a' szomszéd statusok' nunciaturáival csak a' kormány' útján tanácskoztak. Azt pedig hogy az érseknek nincs igaza, a' szerző részint Poroszország' törvényéből, részint a' bonni cath. kar' statutumából igyekszik megmutatni. Azon törvények, melyek a' cath. egyháznak álladalmi viszonyát Poroszországban meghatározzák, sokkal régiebbek, mint az új rajnai cath. egyház. Midőn ezen egyháznak új megalapítása iránt (1816—1821) Romával tanácskoztak: senkinek sem jutta eszébe a' Meszszid. IX. 26 organicus törvényén (hogy semmi bulla, semmi breve, vagy akármilyen pápai parancsnak a' kormány' jóváhagyása nélkül felvétetni, kihirdettetni, vagy végrehajtatni nem szabad) vagy az ország' törvényén változást tenni, vagy azt kihagyni. Pedig az országtörvény' 117. §-ában ez van: egy püspöknek sem szabad vallási, 's egyházi ügyekben az álladalom' engedelmé nélkül új rendeleteket tenni, vagy ilyeneket idegen papi főktől elfogadni. Az érsek' oltalmazói részéről ezen §-nak az tétetik ellenébe, hogy a' breve Hermes ellen semmi újat nem hoz be, ez csupa dogmai elhatározás; mit a' szerző e' § mellett fölhoz, ellent nem állván, ref. is azt hiszi hogy ezen §-t a' brevére nem alkalmazhatni, ha ugyan világos „hogy új rendelkezéseket tenni“ nem egyebet tesz, mint az egyházban valami újat, valami ünnepet vagy illyest parancsolni. Ellenben annál czáfolatlanabb az, mit az országtörvény 118. §-ból a' breve' értékének ellenébe tesz: „a' pápa' minden bulláit, brevét, 's minden külföldi fők' rendeleteit hirdetésök 's végrehajtások előtt megvizsgálás 's jóváhagyás végett a' status elébe kell terjeszteni.“ Hermes' írásai elleni brevét tehát az érsek jogszerűnek előbb nem tekinthette, mint ezt az ország' kormányának elébe terjesztvén, ennek kihirdetésére engedelmet nyert. Továbbá azt mondja a' szerző, hogy minden kifogások, melyeket dogmaticai okokból, 's a' pápa' főuraságából előhordanak, itt nem alkalmazhatók, 's a' jelen kölni érseknek, ki az ország' törvényének ezen határozatát eléggé ismerte,

az érseki hivatalt, ha hitte, hogy ezen rendeletet teljesíteni nem szabad, épen nem kellett volna felvállalni; ha pedig felvállalta, köteles az ország ezen törvényének hódolni. De miért is nem terjesztette az érsek e' brevét a' kormány elébe, mely ezt kétség kívül jóváhagyta volna? hanem így tette elismerte volna az országtörvény' 118. §-át, mit elkerülendő, más utat választott, t. i. a' brevéről nem is emlékezve, a' bonni oktatók' hittudományi oktatásait nem hagyta helyben 's ezen tanítások' hallgatását a' tanulóknak a' misén megtiltotta.

Az érsek' ezen menetelének igaztalanságát is igyekszik a' szerző kimutatni, a' mi a' bonni cath. kar' statutumaiból neki sikerülni is látszik. Az érsek arra támaszkodik, hogy a' boroszlói cath. hittudományi kar' statutumában meg van rendelve, hogy a' kar' tanításainak jegyzékét évenként, megnézés 's helybenhagyás végett a' boroszlói érsek elébe kell terjeszteni; 's az 1825. april' 13-án költ cabineti rendelet által meg van állapítva, hogy a' kölni érsek a' bonni hittudományi karhoz olly viszonyban álljon a' „lén y e g e s e k b e n“, mint a' boroszlói érsek a' boroszlói karhoz. Ezért követeli a' kölni érsek is a' bonni cath. leczkék' jóváhagyásának jogát. Hanem a' szerző megmutatja, hogy az említett cabineti rendelet után a' kormány még szabatosabb rendeleteket tett e' tárgyban, 's a' kormány a' bonni kar' statutumaiban (melyek itt lenyomatva vannak) a' 43-d. szám alatt csak ezt mondja: „a' félévi leczkejegyzéseket az érsek elébe kell terjeszteni, 's a' kar köteles annak tisztán hittudományi tárgyak fölötti jegyzeteit tisztelettel elfogadni, 's a' mennyre lehető, megtartani.“ Ezen határozat az egyetem' curatorának, az akkori érsek Spiegellel történt alkudozásából származott, ki ebben püspöki jogait teljesen biztosítva látta. A' mostani érsek is ehhez tartozik magát szabni, vagy a' hivatalt épen nem kellett volna elvállalnia. Szint illy győztesen utasítja vissza a' szerző azon véleményt, mintha az, az érsek' hatalmában állana, a' bonni cath. oktatókat, hivatalaikból kitenni.

Ez ezen érdekes könyv' fő tartalma, mellynek világos, méltósággal teljes, 's elmés előadását kiki örömmel olvasandja.

Ki az, ki annak szükségességét be nem látja, hogy brevét a' pápa Hermes' írásai ellen nem csak Romában szereztesse ki, hol ezen írásokat senki sem ismeré 's olvasta: hanem hogy a' kölni érseknek is kihirdetés végett megküldje; mert ezt illette a' dolog, hanem ekkor a' brevét a' status' kormánya elébe kellett volna terjeszteni, 's a' hirdetést ennek megengednie. Bár e' megengedés épen nem volt kétséges: még sem kívánták ezt, bizonyosan azért, hogy a' megengedés' jogát, 's ezzel a' statustörvényt, el ne kell-

jen ismerniök. Az érsek épen e' szellemenben cselekedett: neki a' brevét a' mint kapta, a' kormány elébe terjeszteni, 's ennek a' kihirdetésre engedelmét várni kellett volna. Hanem ettől őrizkedett, 's más utakon akarta teljesedésbe vinni. A' nélkül hogy a' brevéről csak emlékeznek is, a' cath. deákoknak a' gyónószéken, egy a' kormánytól férkezhetlen tribunálon, megtiltatja azon oktatók' leczkéinek hallgatását, kik mint a' boldogult Hermes' barátai 's tanítványi ismertek voltak, 's azoknak leczkét teljesen nem hagyja helybe. Ezen tett, melyet a' porosz kormány' bölcsesége kiegyenlítni tudand, bizonynyai nem a' legutolsó; a' surrodások gyakran kiujulandnak. Azon ismeretes könyvecske, mely nem régeből a' porosz kormányt világosan cath. alattvalóinak legnagyobb nyomásával vádolta, mutatja milly kevés hálával vannak sokan a' protestans kormányok' kedvezéseikhez, ha minden kívánataik nem teljesítetnek.

A' szerző nem mulasztotta el azt megérinteni: a' hierarchiának a' világi kormánytól független állapotra törekvése milly fontos a' monarchiára, 's a' népek' polgári nyugalma nézve. Valóban a' középkorra visszamenni szándékozó törekvéssel, szükségépen azon következet is egybe van kapcsolva, hogy a' koronák 's fejedelmi süvegek a' püspöki süvegtől függjenek. Azon eszköz, melly által a' közép korban a' pápák fékezni tudták a' fejedelmeket, a' tudatlanság volt, melly a' népen uralkodott, 's ezt fanatisálta. A' ki tehát még most is azt hiszi, hogy a' néptömeg' tudatlansága, a' revolutio' szellemét akadályozza, 's a' királyi székeket biztosítja; ki általában a' közép korra visszatörekszik, azt vélvén, hogy korunk' gonoszságai ellen gyógyszereket csak ott találand: az igen nagy 's veszélyes tévelygésben van, kit maga a' közép kor' történetrajza minden levélen megczafol.

Újfalvy.

Literaturai mozgalmak.

64.— Vachott Sándor, kitől az Athenaeum néhány figyelemre méltó költői darabot közölt, 's fog még többeket, Imre király című öt felvonásos drámája' harmadik felvonását befejezé.

Erdelyi János, az ismeretes lyrai költő, Wienburg' aestheticája' (Aesthetische Feldzüge. Hamburg, 1835) fordításával foglalat.

Szürbik Miklos makai ref. pred., Mako városa' topographico-historiai leírását vegze el.

— Fejer György' ismeretes codex' harmincznegyedik kötete, mellyel e' gyűjtemény, a' kiado' jelentése szerint be van fejezve, kijött. Egy illy című értekezés rekeszti azt be: Authentia, ac vis probandi diplomatum. A' harminczöt ivnyi kötet' ára 1 ft. 45 kr., az értekezése külön 40 kr.